

944 с.

2. Wrzyszc Andrzej Okupacyjne sadownictwo niemieckie w generalnym gubernatorstwie 1939 – 1945 Organizacja i funkcjonowanie Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej Lublin 2008. s.421

3. Wrzyszc Andrzej, O organizacji okupacyjnego sadownictwa polskiego w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939-1945, 'Zeszyty Majdanka" 1992, t. XIV, s. 113-125.

4. Weh Albert, Prawo Generalnego Gubernatorstwa w ukladzie rzeczowym z objasnieniami i szczegotowym skorowidzem (wydanie trzecie), Krakow 1941, s.272.

ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОГО ШЛЯХУ ВИРІШЕННЯ (ВИБРАНІ АСПЕКТИ)

УХАЧ Василь Зіновійович,

к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

Національно-визвольний рух українців у період 1917-1921 років не обділений увагою як державних мужів, так і урядових інституцій України. На виконання Указу Президента України від 22.01.2016 р. № 17 «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років», 2017 рік проголошений роком Української революції. Вшанування подій та видатних учасників Української революції 1917-1921 років визначено одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017-2021 роки, що безперечно слугуватиме утвердженню історичної єдності земель, формуванню комомераційної політики, консолідації суспільства, зміцненню міжнародного авторитету України [7].

На виконання президентського указу Уряд України затвердив розроблений Українським інститутом національної пам'яті проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року». Зокрема, актом передбачено спорудити монумент Соборності України у м. Києві, встановити у м. Києві пам'ятник Симону Петлюрі, а також меморіали та пам'ятники в регіонах, упорядкувати поховання учасників Української революції 1917-1921 років в Україні та за кордоном, реалізувати Всеукраїнський науково-просвітницький проект «Місця пам'яті Української революції 1917-1921 років» [10]. Постанова Уряду сприятиме популяризації історії українського державотворення та приверненню уваги до національно-визвольної боротьби українців, а відтак патріотичному вихованню громадян та формуванню національної ідентичності.

Актуальність питання очевидна і продиктована наступними факторами: по-перше, вирішення земельного питання у ті буремні часи без перебільшення було наріжним питанням всього революційного руху народів Російської імперії, а тим паче для українського селянина (на початок ХХ століття українське селянство складало понад 75 %

населення України. – *Авт.*); по-друге, від того як чинна влада вирішуватиме аграрне питання без перебільшення залежало її легітимне майбутнє існування; по-третє, головною цінністю українського селянина завжди виступала земля (мається на увазі не лише її економічний, а й ірраціональний вимір). Клаптик власної землі був для хлібороба не лише джерелом доходу, а й своєрідним символом свободи, який він з максимальною впертістю захищав від усіляких намагань обмежити, що, як правило, виходило ззовні – чи то з боку власної держави, чи загарбників [8, с. 33]. Слушно зауважував С. Кримський «[...] владні структури в Україні не були константними, стабільними, в той час як земля залишалася інваріантною цінністю при усіх перетвореннях влади» [6, с. 276].

Історіографія окресленої наукової теми, зрештою, як і Української революції 1917-1921 років, достатньо ґрунтовно представлена як в історичній, політологічній, так і в правовій науці. Виокремимо праці М. Бурдіна, В. Верстюка, Г. Грабовської, П. Захарченка, О. Копиленка, С. Кульчицького, М. Кравчука, І. Лебедевої, Д. Писаного, О. Солдатенка, Т. Подковенко, В. Ухача, М. Шаповала та ін. [2]. Ми поставимо собі за мету проаналізувати окремі сегменти вирішення земельного питання УЦР та урядами «першої» УНР.

1. Видаються актуальними міркування харківського науковця М. Бурдіна, який в контексті актуалізації теми виокремлює наступні фактори: по-перше, серед науковців теорії та історії держави і права України стало загальним розуміння того, що сам акт проголошення УНР та діяльність Центральної Ради з реформування земельних відносин трактується з позицій політичної теорії і в дусі українського національного ідеологічного романтизму. По-друге, однолінійна схема пояснення державно-правових реформ земельних відносин в Україні Центральною Радою виявляється у звичних для радянської доби термінах «революція», «селянська революція», «скасування земельної власності», «класовий антагонізм» та ін., що засвідчує переміщення центру уваги до історії політичних рухів українського народу та віддалення від теорії та історії держави і права. По-третє, нині для законодавців української держави проблеми реформування земельних відносин, які прагнула вирішити Центральна Рада, стали такими ж нагальними, як і в часи УНР. Тож державно-правові інститути регулювання земельних відносин у сучасній Україні опинилися у фокусі як громадянського суспільства, так і політичних партій, представлених у Верховній Раді України та в уряді [3, с. 103].

2. Нова доба в земельному питанні почалася з революції 1917 р. Усі соціально-політичні прагнення українського народу у перші місяці після скасування монархії наражалися на затятий опір Тимчасового уряду, тому власне аграрне законодавство України могла здійснити лише після проголошення державної незалежності [11].

3. У період української державності 1917-1921 рр. земельне питання належало до найпекучіших проблем, які вимагали розв'язання. Воно було зафіксовано як в низці політичних прокламацій, так і в законодавчих актах. Перший Універсал ЦР висловився за вивласнення поміщицьких, скарбових, царських і церковних земель та домагався компетенцій земельного законодавства на Україні для Українського Сейму [9, с. 781]. Третій Універсал скасував право власності на поміщицькі й інші нетрудові землі та оголосив їх «власністю всього трудового народу», до якого вони переходять без викупу [11]. Закон про впорядкування земельних справ мали видати Установчі Збори; до його опрацювання керівництво цими справами перейшло до місцевих земельних комітетів. Та майже водночас, з інтервалом у тиждень, Генеральний Секретаріат розповсюдив офіційне роз'яснення до Універсалу, яким підкреслив, що скасування приватної власності на землю й перехід її до трудового народу слід розуміти у тому смислі, що право власності на ці землі переходить до народу Української Республіки, отже, від дня опублікування Уні-

версалу колишнім власникам заборонялося землю продавати, купляти, закладати, дарувати чи передавати будь-кому у власність іншим способом, оскільки ці землі визнаються УЦР такими, що належать не окремим особам чи інституціям, а всьому трудящому народові, причому скасування власності, як і весь земельний лад на Україні, мають підтвердити й остаточно встановити Українські Установчі Збори [5, с. 73]. Вагання, непослідовність, політичні та ідеологічні пристрасті, навколо проблеми власності, чітко прослідковувалися у керманічів «першої» УНР, зокрема М. Грушевського, який був рішучим противником самого поняття «святість прав власності». Особливо заперечення у нього викликала ідея приватної власності на землю. Він навіть висловлював надію на те, що настане час, коли «власність на землю, торгування землею» вважатимуться явищем таким же ненормальним як «власність на людину-раба» [11]. Четвертий Універсал декларативно скасував власність на землю в УНР та проголосив її соціалізацію.

4. Загалом, характерною особливістю доби УЦР було те, що законодавство стосовно приватної власності, зокрема на землю, весь час еволюціонувало. 1 січня 1918 р. був ухвалений (розроблений, до речі українськими есерами. - *Авт.*) спеціальний земельний закон УЦР, який скасовував право приватної власності на землю, норма земельного володіння не повинна була перевищувати 25 десятин [4, с. 139]. Цей закон привів до конфліктів як у самій ЦР, так і в суспільстві. Так, польські поміщики Поділля та Волині вимагали відновлення поміщицького землеволодіння і навіть створювали власні загони, з допомогою яких прагнули повернути землю. На Лівобережній Україні поміщики і заможні селяни на зборах ухвалювали резолюції з вимогами скасувати земельний закон.

Протягом березня-квітня 1918 р. у розпорядження земельних комітетів перейшла значна частина приватновласницьких земель, зокрема й плантації цукроварень. Водночас, німецьке командування, прагнучи вирішити у своїх інтересах продовольче питання, вимагало засіяти с/г угіддя [1, с. 260].

5. Зволікання ЦР з розподілом землі призвело до конфлікту з німецькою окупаційною владою. 6 квітня 1918 р. німецький головнокомандувач Г. Ейхгорн без згоди УЦР видав наказ про засів полів і всупереч земельному законодавству УЦР повернув право розпоряджатися землею колишнім власникам, чим зводив нанівець результати діяльності земельних комітетів.

Вищевикладене дає підстави для наступних узагальнень: 1) на Наддніпрянській Україні був більш відчутний вплив більшовицької ідеології, яка пропагувала скасування приватної власності на землю (слід наголосити, що на відміну від документів УЦР більшовицькі демагоги-агітатори не розкривали до кінця суті своєї політики, хитруючи та використовуючи неюридичні терміни, які можна було тлумачити як завгодно. - *Авт.*); 2) проголошення власності трудового народу на землю (навіть суто декларативне) розділяло українське суспільство на ворогуючі табори; 3) соціалізація землі суперечила українському національному менталітету, ідеалом якого споконвіків був вільний хлібороб, що працює на власній землі; 4) нерішучість, відкладання, поліфонія підходів очільників УЦР до розв'язання земельного питання щоденно підривала до неї довіру, кардинально звужуючи її електоральну базу; 5) Центральна Рада своєю неадекватною викликам державотворчою діяльністю у вирішенні земельних питань практично створила передумову для остаточного поглинання української державно-правової культури землеволодіння, землекористування і землевпорядкування російською азійською цивілізацією з її деспотизмом державного управління і норм права. Отже, основна проблема - людини, землі й волі, - так і залишилась неврегульованою.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. Земельні комітети. Довідник з історії України / О. Бойко. - К.: Генеза, 2001. - С. 260.
2. Захарченко П.П. Селянська війна в Україні / П.П. Захарченко: Національний університет ім. Т. Шевченка, Національна академія внутрішніх справ. - К., 1997. – 188 с.; Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр. (Орг., структура, штати): історико-правове дослідження. Монографія. Івано-Франківськ - Коломия: Плай; Вид.-поліграф. товариство «Вік», 1997; Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). - Тернопіль: Вектор, 2011. - 378 с. та ін.
3. Бурдін М. Реформування земельних відносин Центральною Радою УНР / М. Бурдін // Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 11. - С.103-109.
4. Історія українського права. За ред. О. Шевченко. - К.: Олан, 2007. - С.139.
5. Копиленко О., Копиленко М. Держава і право України 1917-1920. Центральна Рада. Гетьманство. Директорія. Навч. посібн. - К.: Либідь, 1997. - С. 73.
6. Кримський С. Архетипи української ментальності / Проблеми теорії ментальності / С. Кримський. - К.: Наукова думка, 2006. - С. 276.
7. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zakhodiv-z-vidznachennya-1917-19>.
8. Стародубець Г. Українське село як основа повстанського запілля / Г. Стародубець, В. Стародубець // Мандрівець. - 2008. - № 6. - С. 33-37.
9. Стахів М., Голубничий В., Маркусь В. Земельне законодавство. Енциклопедія українознавства. - Львів: Молоде життя, 1993. - Т. 2. - С. 781.
10. Указ Президента України від 22.01.2016 р. № 17 «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/172016-19736>.
11. Ухач В.З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР та Української держави: порівняльний аналіз / В.З. Ухач. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lexline.com.ua/?go=full_article&id=324.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1917-1918 рр.

ФІГУН Наталя Ігорівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Європейський вектор розвитку українського суспільства зумовлює впровадження низки реформ. Звісно ці реформи стосуються і освітньої сфери, з року в рік ми стаємо свідками певних змін у цій галузі. Більше того, на кожному етапі розбудови Української держави важливу увагу приділяли саме освітній реформі. Не став виключенням період